

CU PRIVIRE LA DATA DE INCEPUT A CETĂȚII DE LA PACUIUL LUI SOARE (r. Adamclisi)

Cercetările efectuate cu începere din anul 1956 în cetatea de pe insula Păcuiul lui Soare au îmbogățit cu fiecare campanie de săpături datele referitoare la acest monument. Desigur, rezultatele obținute în cele șapte campanii de săpături (1956—1962) sînt încă insuficiente pentru elucidarea tuturor problemelor legate de studierea unui atare complex arheologic, atît datorită lipsei de analogii mai apropiate, cît și anumitor particularități de construcție puțin obișnuite¹. Totuși, datorită numeroaselor verificări stratigrafice efectuate în porțiunea de cetate nedistrusă de apele Dunării, în stadiul actual al cercetărilor, o serie de probleme centrale ca : datarea, atribuirea etnică a monumentului, definirea rolului său funcțional, pot fi puse în discuție cu șorți de a se ajunge la soluții pozitive.

În rîndurile de față, nu ne propunem decît discutarea problemei datării cetății.

Chiar după primele sondaje, cercetătorii au putut constata că fortificațiile de aici constituie un tot unitar, independent de orice alte urme anterioare de viață. Nivelele de cultură existente în interiorul cetății conțineau materiale arheologice feudale timpurii și feudale, databile între sec. XI și XV. Faptul că primul nivel din sec. XI reprezintă începutul locuirii civile a determinat, încă de atunci, datarea cetății în sec. X și considerarea ei ca bază navală bizantină, legată de apărarea capitalei themei Paradunavon². Această datare, în deplină concordanță cu știrile

¹ După cum se știe cetatea a fost construită pe o insulă formată de nisipul aluvionat de Dunăre, fapt care a impus utilizarea unor procedee constructive deosebite. În legătură cu aceasta, vezi primele rapoarte de săpături din *Materiale*, V, p. 587 și urm. și *Materiale*, VI, p. 653 și urm.

² În legătură cu datarea cetății, vezi I. Nestor și Petre Diaconu, *Săpăturile arheologice de la Păcuiul lui Soare*, în *Materiale*, V, p. 588 ; Petre Diaconu, *Săpăturile de la Păcuiul lui Soare*, în *Materiale*, VI, p. 653 ; idem, *Крепость X—XV вв в Пакуюл луй Соаре в свете археологических исследований*, în *Дacia*, N.S., V, p. 489.

istorice, prezenta totuși la o analiză mai atentă, unele semne de întrebare.

În primul rînd, se impunea atenției faptul că datorită atît scurtei perioade de existență a cetății ca bază navală, cît și intensei locuiri ulterioare, cu caracter civil, nivelul de locuire aparținînd fazei inițiale a cetății nu putuse fi surprins cu certitudine. În al doilea rînd, nu putea fi trecut cu vederea faptul că în timp ce monumentul de la Păcuil lui Soare era cu totul deosebit de restul cetățîilor bizantine reamenajate pe linia Dunării și-și găsea cu greu analogii chiar și în restul imperiului, el prezenta o serie de asemănări cu cetățile construite în sec. IX de bulgari, la Pliska, Țar Krum și Preslav¹.

În aceste condiții, se impunea o strictă determinare cronologică a materialelor provenite din săpături, în sensul fixării unei limite inferioare de datare, ca și analiza minuțioasă a raportului stratigrafic dintre cele mai vechi nivele de locuire din interiorul cetății. Urmate în aceste direcții, cercetările ulterioare au furnizat date care în momentul de față par să confirme ipoteza de datare emisă inițial.

Astfel s-a dovedit că primul nivel de locuire, aparținînd perioadei imediat următoare abandonării cetății ca obiectiv militar, suprapune nemijlocit monumentele aparținînd fazei inițiale a cetății. Lipsa aproape completă a resturilor aparținînd perioadei de folosire a cetății ca garnizoană nu poate indica decît durata redusă a acestei folosiri. Abstracție făcînd de cauzele retragerii garnizoanei, este cert că între data încetării rolului militar al așezării și cea a apariției primelor bordeie — dintre care unul amplasat la intrarea unuia din turnuri — s-a scurs o perioadă de timp cu totul neînsemnată; or, materialele descoperite în aceste bordeie datează din prima jumătate a sec. XI.

Pe de altă parte, s-a constatat că ceramica mai veche decît cea descoperită în aceste bordeie nu poate fi datată în nici un caz înainte de sec. X, excepție făcînd unele fragmente romane tîrzii care nu au nici o legătură cu cetatea însăși.

Dintre puținele fragmente ceramice descoperite, databile în sec. X, merită a fi semnalate cîteva, care fac parte din peretele unui vas de tipul celor găsite în bordeiele de la Dridu². Fragmentele zăceau pe o vatră deschisă, de formă rectangulară (1,70 × 0,60 m, dimensiuni păstrate), cu suprafața lutuită, puternic arsă. Vatra a fost descoperită în 1961 (S. IV D), în condiții stratigrafice din cele mai interesante. Ea era construită pe nisipul care a servit ca nivel inițial de fundație în interiorul cetății, fiind suprapusă de fundația unui mare edificiu cu absidă. Un bordei din prima jumătate

¹ Pentru documentare vezi: Kr. Miatev, *Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска*, în *Izvestiia-Institut*, XIV, 1942; Vera Antonova, *Четана Дреmsizova, Аулт на Омуртаг край с Цар Крум коларовградсково (проучвания през 1958 г.)*, în *Archeologhia-Sofia*, v. 2, 1960; Ivanova B., *Южната порта на Вътрешния град в Преслав, нейният градеж и архитектурен тип*, în *Izvestiia-Institut*, XXII—1959, p. 133 și urm. și Ignatov B., *Южната порта на вътрешната крепост в Преславското, обект за консервация и реставрация*, în *Izvestiia-Institut*, 1959, XXII, p. 173 și urm.

² Ceramică avînd aceleași caracteristici a fost publicată de I. Nestor și Eugenia Zaharia, în *Materiale*, V, p. 550 și *Materiale*, VI, p. 597.

a sec. XI a perforat nivelul de călcare al acestei clădiri și a tăiat longitudinal vatra, distrugând probabil jumătate din ea. Cum pînă în prezent nu avem documentată nici o urmă de locuire feudală care să fi precedat pe insulă ridicarea cetății, este aproape sigur că această vatră izolată, de dimensiuni apreciabile, a fost amenajată și folosită de constructorii cetății; ea a fost abandonată în momentul începerii construcției edificului menționat. Materialele descoperite pe ea reprezintă în orice caz un *terminus post quem* pentru ridicarea cetății.

O descoperire, de data aceasta legată fără îndoială de însuși momentul construcției cetății, este reprezentată de un cercel de bronz de tipul Bjelo Brdo, găsit într-un bulgăre din mortarul original al emplectonului zidului de incintă (fig. 1). Cercelul, căzut probabil în mortar cu prilejul turnării acestuia, s-a conservat relativ bine, cu excepția tortii, care fiind subțire s-a deformat din cauza presiunii și este corodată mai puternic. Partea semicirculară a cercelului are secțiunea transversală rombică, muchiile fiind realizate prin nervuri bine reliefate. Capetele semicercului sînt terminate prin două protuberanțe decorate pe mijloc cu un briu de granule dispuse la distanțe egale. Aceleași granule apar și pe cele două părți componente ale axului vertical, de data aceasta dispuse în șiruri verticale și ele, cu excepția unui briu de granule mai mari care încercuiește mijlocul părții inferioare. Cercelul a fost executat cu destulă finețe, lucru ce pare să indice proveniența sa dintr-un centru de producție cu tradiție. Într-un studiu special, cercetătoarea iugoslavă Miriana Čorović Ljubincović arată că acest gen de podoabe, caracteristic secolelor IX—XI, a apărut în Bizanț de unde s-a răspîndit pe o întinsă arie geografică, ajungînd în sec. X în uz curent în Peninsula Balcanică¹. Marea grupă a cercelilor de tip Bjelo Brdo cuprinde o serie de variante care reflectă atît proveniența din diverse centre de producție, cît mai ales evoluția lor tipologică². Exemplarul descoperit la Păcuiul lui Soare își găsește analogii într-o serie de piese încadrate în variante care datează din sec. X³, confirmînd concluziile studiului citat mai sus. Cercelul descoperit în mortarul zidului de incintă este un prețios instrument de datare și constituie o confirmare a observațiilor și descoperirilor semnalate.

Pe lîngă aceste date, în ultimii ani la Păcuiul lui Soare au mai fost descoperite o serie de elemente arhitectonice care aruncă o nouă lumină asupra cetății.

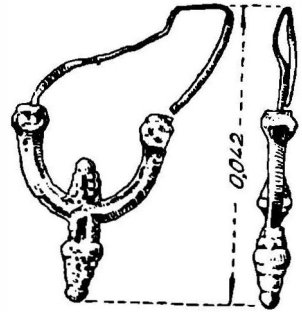

Fig. 1. — Cercel de bronz descoperit în mortarul zidului de incintă al cetății de la Păcuiul lui Soare.

¹ Miriana Čorović Ljubincović, *Метални накит белобрдској тупа*, în *Starinar*, II, 1951, p. 37.

² Vezi schema realizată de V. Hruby, în *Staré Město*, Praga, 1955, p. 229.

³ *Ibidem*; Miriana Čorović Ljubincović, *op. cit.*, fig. 11/6; B. Chroporski, *Slovenske pohrebisko v Nitre na Lupke*, în *Slovenska Archeologia*, X, 1, 1962, pl. XVII-2; Dr. Gyula Török, *Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert*, Budapesta, 1962, p. 24—25 și pl. IX/918, 882.

Este vorba de marele edificiu menționat, a cărui absidă are o deschidere de peste 20 m, de monumentală poartă a cetății, ca și de un obiectiv a cărui cercetare n-a fost încă epuizată dar care pare să reprezinte o mare instalație portuară. Toate aceste construcții, lucrute într-o tehnică desăvârșită, poartă amprenta unei puternice tradiții a tehnicii constructive romane. Grandoarea acestor monumente, grija cu care au fost lucrute, soluțiile ingenioase folosite pentru rezolvarea unor probleme de construcție dificile, datorită condițiilor specifice de aici ¹, indică atît prezența unor specialiști încercați, cît și forța considerabilă a puterii statale care dispunea de resursele necesare unor atare construcții.

Coroborate cu elementele sigure de datare enumerate, aceste indicii confirmă justetea datării inițiale a cetății în cea de-a doua jumătate a sec. X, cînd imperiul bizantin în plină ascensiune își putea permite ridicarea unor astfel de construcții care prezentau o mare importanță în condițiile stăpînirii acestor regiuni recent cucerite.

În aceste condiții, asemănările dintre cetatea de la Păcuiul lui Soare și cele datînd din sec. IX din Bulgaria nu pot decît să confirme utilizarea unor specialiști și a tehnicii constructive bizantine, la ridicarea acestor cetăți de către bulgari ².

În ceea ce privește cetatea de pe insula Păcuiul lui Soare, cercetările viitoare vor aduce probabil date mai precise asupra începutului cetății, legat, după cît se pare, de recucerirea Dobrogei de către bizantini.

D. VILCEANU

О ДАТЕ СООРУЖЕНИЯ КРЕПОСТИ В ПЭКУЮЛ ЛУЙ СОАРЕ

РЕЗЮМЕ

В ходе исследований, проводившихся за последние годы в крепости на острове Пэкуюл луй Соаре, расположенном на Дунае близ Острова (р-н Адамкиси), были получены данные, подтверждающие датировку крепости второй половиной X в. Эта прежняя датировка основывалась как на высоком строительном уровне укреплений, носящих отпечаток византийской строительной техники, так и на некоторых стратиграфических наблюдениях, сопоставленных с историческими данными. Следующие новые открытия подтверждают первую попытку датировки:

— Под общественным зданием внутри крепости обнаружили отдельно стоящий открытый очаг, в котором нашли фрагменты керамики

¹ În afara dificultăților prezentate de natura terenului pe care se clădea, trebuie subliniat faptul că blocurile mari de piatră aduse din carierele vecine de pe malul drept al Dunării, dar poate și din alte cariere mai îndepărtate, trebuiau trecute peste apă, în insulă.

² Maria Comșa, *Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen*, în *Dacia*, N.S., IV, p. 417.

типа Дриду, то есть датированные X в.; эти фрагменты являются здесь древнейшей находкой. Большие размеры очага и тот факт, что им пользовались в течение долгого времени, хотя на острове и не обнаружено других следов синхронного обитания, по-видимому указывают на то, что он принадлежал строителям крепости.

— В цементном растворе эмплектона крепостной стены обнаружили бронзовую серьгу типа Бьело Брдо (рис. 1), несомненно имеющую непосредственное отношение к дате возведения крепости.

— Повторные стратиграфические наблюдения показывают, что первый горизонт обитания, последовавший за прекращением военной роли поселения, непосредственно перекрывает слабые следы первоначального культурного слоя; данный же горизонт датируется первой половиной XI в.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Бронзовая серьга, найденная в цементном растворе крепостной стены поселения Пăкууллуй Соаре.

AU SUJET DE LA DATE DE CONSTRUCTION DE LA FORTERESSE DE PĂCUIUL LUI SOARE

RÉSUMÉ

Les dernières recherches faites dans la forteresse de l'île de Păcuiul lui Soare, située sur le Danube près d'Ostrov (distr. d'Adamclissi), ont confirmé sa datation à la seconde moitié du Xe siècle. Cette datation proposée antérieurement s'étayait d'une part sur l'excellente facture des fortifications, qui portent l'empreinte de la technique de construction byzantine, et d'autre part sur les observations stratigraphiques, corroborées par les données historiques. Les nouvelles découvertes, confirmant la première datation, sont les suivantes :

— Sous un édifice public situé à l'intérieur de la forteresse on a découvert un âtre en plein air, isolé, sur lequel se trouvaient des fragments céramiques du type Dridu, datant par conséquent du Xe siècle et représentant la découverte la plus ancienne faite dans l'île. Bien qu'aucun autre vestige contemporain n'ait été relevé, les dimensions considérables du foyer et le long usage qu'il atteste désignent celui-ci comme appartenant aux constructeurs de la forteresse.

— Dans le mortier du mur d'enceinte on a découvert une boucle d'oreille en bronze, du type Bjelo Brdo (fig. 1), qui est certainement en rapport direct avec la date de construction de la forteresse.

— Enfin, des observations stratigraphiques répétées ont établi que le premier niveau d'habitation, apparaissant après que le rôle militaire de l'établissement eût pris fin, est placé directement au-dessus des faibles vestiges qui constituent la couche culturelle initiale; or ce niveau date de la première moitié du XIe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Boucle d'oreille en bronze découverte dans le mortier du mur d'enceinte de la forteresse de Păcuil lui Soare.
